

แม่หนุ่ย : ความหมาย คุณค่า และภาพสะท้อน
อำนาจของผู้หญิงใต้¹
Mae Nui : Meaning, Value and Reflections of
Southern Thai Women's Power¹

สุชีรา ผ่องใส² (Sucheera Phongsai)²

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย³ (Pornpan Khemakhunasai)³

ณัฐพงศ์ จิตนิรรัตน์⁴ (Nathapong Chitniratna)⁴เบญจพร ดีขุนทด⁵ (Benjapornd Deekhuntod)⁵

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย คุณค่าและภาพสะท้อน
อำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้ ผ่านความเชื่อ “แม่หนัย” กรณีศึกษาบ้านหน้าเขา

๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคดียุติพันธุ์ เรื่อง “ให้บรรพบุรุษ : พี่ที่ศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ คุณค่า และวิธีการอยู่ร่วมกันของคนท่าเขาตก จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยได้รับเงินทุนสนับสนุนการทำคดียุติพันธุ์จากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ ปรับปรุงจากบทความที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในการประชุมวิชาการระดับชาติ สัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 15 ประจำปีการศึกษา 2558 ระหว่างวันที่ 28 – 29 พฤษภาคม 2559 ณ โรงแรม บี พี สมิหลา บีช สงขลา โดยมี รศ.ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาพันธ์ รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิริรัตน์ และอาจารย์ ดร.เบญจพร ดิษฐทด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาคดียุติพันธุ์

² นิสิตปริญญาเอก, สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : sucheera.ph@hotmail.com

๑ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณสงขลา 90000, อีเมล : k.khemakhunasai@gmail.com

⁴ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณสงขลา 90000, อีเมล : cnathapong@gmail.com

⁵ อาจารย์ ดร., นักวิชาการอิสระ, อีเมล : benjaporn@gmail.com

This article submitted in partial of the research project entitled "The Sacred Space, Belief, Value, and Way of Living Together of the People of Tah Khao Tok Community, Nakhonsridhammaraj Province." Received research grant from Graduate School Thaksin University. Adapted from the first published Article in National Academic Conference Student Network Seminar The 15th Graduate Studies in Sociology and Anthropology, Academic Year 2015, May 28 - 29 2016 at BP Samila Beach Hotel, Songkhla. Assoc. Prof. Dr. Pornpan Khemkhunasai, Assoc. Prof. Dr. Nathapong Chitniratna and Dr. Benjarn Deekhunted. They are advisory committee.

² Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program in Cultural Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail address : sucheera.ph@hotmail.com

³ Assoc. Prof. Dr., Cultural Studies Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail address : k.khemakhunasai@gmail.com

⁴ Assoc. Prof. Dr.,Community Development Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail address : cnathapong@gmail.com

⁵ Lecturer, Dr., Independent Scholar, E-mail address : benjapornd@gmail.com

บ้านทุ่งสมอและบ้านหนองแก้วฯ ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวบรวมข้อมูลจากคนในตระกูลเก่าแก่จำนวน 8 ตระกูล ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการศึกษา พบว่า ความหมายแม่หน้อย ปรากฏใน 3 มุมมอง ได้แก่ การจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเครือญาติ กฎเกณฑ์ในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ และการแสดงอำนาจผ่านพื้นที่ของแม่หน้อยภายในบ้าน การปฏิบัติตามความเชื่อแม่หน้อยก่อให้เกิดคุณค่า 4 ประการ ได้แก่ ความภาคภูมิใจในสายตระกูลของตนเอง การเคารพผู้อาวุโส การยอมรับในการอยู่ร่วมกัน การทำตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิม สำหรับภาพสะท้อนอำนาจของผู้หญิงได้ จากการปฏิบัติตามความเชื่อแม่หน้อย พบว่า แต่ละสายตระกูลให้ผู้หญิงมีอำนาจในการครอบครองและการกำหนดพื้นที่ตั้งแม่หน้อยภายในบ้าน มีกฎเกณฑ์และการสืบทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น กฎเกณฑ์เหล่านี้ควบคุมวิถีปฏิบัติของคนในครอบครัวและเครือญาติก่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต และความร่มเย็นเป็นสุขในครอบครัวทั้งนี้คนได้เชื่อว่าการสืบทอดแม่หน้อยเป็นอำนาจของผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพความเป็นแม่เท่านั้นโดยแม่จะส่งมอบแม่หน้อยให้กับลูกสาวที่ออกเรือนเมื่อลูกสาวมีบุตรแม่จะเป็นผู้ตั้งสวดแม่หน้อยให้ที่บ้านของลูกสาวทุกคนคนทั้งสามชุมชนเชื่อว่าแม่หน้อยมีอำนาจให้ความคุ้มครองลูกหลานที่เกิดใหม่ให้เจริญเติบโต แข็งแรงผ่านพิธีเปิดปาก การขึ้นเปลและการขึ้นเรือนลงล่างนอกจากนี้ในพิธีกรรมโนราโรงครูจะต้องตั้งโรงแม่หน้อยทุกครั้ง และร่างทรงแม่หน้อยจะต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งสะท้อนว่าคนได้ยอมรับให้ผู้หญิงมีอำนาจในพื้นที่ ‘บ้าน’ จึงทำให้ความเชื่อ “แม่หน้อย” สืบทอดอยู่ในครอบครัวคนได้จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : แม่หน้อย, คุณค่า, อำนาจ, ผู้หญิงได้

Abstract

The objective of this article was to study meaning, value, and reflections of women's power in the society of southern people through "mae nui" belief from a case study of Nakhao, Tung Samoh and Nong Kao-Va Hamlet, Tung Sang Village, Tung Yai District, Nakorn Srithammaraj Province. The data was gathered from the members of eight ancient families in the said area by means of observation and in-depth interview. From the study, it was found that "mae nui" was a symbol representing the ancestors' spirits that saw to the peace and happiness of the people of a household. It was the belief among southerners that "mae nui" was transmitted through the power of women only in the role of mothers, with the mothers transmitting "mae nui" to their daughters about to be married. When the daughters were about to bear children, their mothers would establish "mae nui" at the homes of all these daughters. The Tung Samoh people believed that "mae nui" had the power of protecting new-born children so that they would grow and stay healthy through the ceremonies of mouth opening, cradle initiation, and home familiarization. Besides, in the ritual of Nora masters, "mae nui" must always be accorded worship. Only a woman medium may transmit the spirit of "mae nui", which reflects the belief that southerners recognize the power of women over the space of "home", thus making possible the continuity of the "mae nui" belief in families of southern people up to the present days.

Keywords : Mae Nui, Value, Power, Southern Women

บทนำ

หิ้งบรรพบุรุษเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในบ้านของคนได้ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติใน 3 ลักษณะ ลักษณะแรก ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษหรือวิญญาณตายายในสายตระกูล ภายในบ้านจะมีการตั้งหิ้งตายายไว้เพื่อให้ลูกหลานบูชากราบไหว้ รวมทั้งการจัดหมุ่รับเพื่อร่วมขบวนแห่ไปที่วัดในวันส่งตายาย (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2550 : 149 - 152) ลักษณะที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณครุหม่อที่สายตระกูลนับถือมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น ความเชื่อเรื่องครุหม่อค้อนทั้งหรือครุหม่อเหล็ก (พิชัย แก้วขาวและบุญเลิศ จันทระ, 2550 : 37 - 38) และลักษณะที่สาม ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณครุหม่อที่สายตระกูลนับถือร่วมกัน ภายในบ้านจะมีตั้งหิ้งตายายและหิ้งครุหม่อร่วมกันเช่น ความเชื่อเกี่ยวกับครุหม่อหนึ่งตระกูล ซึ่งเป็นวิญญาณครุหม่อและบรรพบุรุษที่นายหนึ่งตระกูลแต่ละคนสืบเชื้อสายมา ภายในบ้านจึงมีการตั้งหิ้งบูชาเพื่อเป็นที่สถิตของวิญญาณตายายและวิญญาณครุหม่อดังกล่าว (วิทยา บุษบงศ์, 2557 : 119 - 121) ความเชื่อของคนได้ในพื้นที่ส่วนตัวทั้ง 3 ลักษณะข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนได้ในสายตระกูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณครุหม่อและวิญญาณตายายที่นับถือ ความสัมพันธ์เหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนได้ ก่อให้เกิดการพึ่งพากันในครอบครัวและเครือญาติ การเป็นพวกเดียวกัน ถือครุหม่อและตายายเดียวกัน มีการสร้างหิ้งบรรพบุรุษเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อในการนับถือครุหม่อและตายายร่วมกัน (จักรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, 2539 : 93 - 102)

แม่หนู้ย (เขียนตามสำเนียงของชาวบ้านน้ำเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้ว) เป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษหรือวิญญาณตายายในสายตระกูล ลักษณะของแม่หนู้ย เชื่อว่าเป็นวิญญาณตาบอดแต่หูเร็ว (แหม่ม ช่างคิด (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2558.) เป็นความเชื่อที่แตกต่างจากการนับถือวิญญาณครุหม่อและวิญญาณตายายในลักษณะเดียวกัน เช่น การเรียกชื่อ ข้อห้าม ลักษณะของหิ้งบูชา และผู้สืบทอดพบว่าคนได้เรียกชื่อวิญญาณบรรพบุรุษหรือวิญญาณครุหม่อที่นับถือ

ในสายตระกูลว่าครุหมอหรือครุหมอตายาย มีการกำหนดการตั้งหิ้งไว้ในห้องนอนหรือห้องส่วนตัวในทางทิศใต้หรือทิศตะวันออก พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่หวงห้ามไม่ให้คนนอกเข้าก่อนได้รับอนุญาต ลักษณะของหิ้งบูชาทำจากไม้คล้ายกับหิ้งพระ บางครอบครัวมีการผูกผ้าเพดานสีขาวอยู่ด้านบนเหนือหิ้ง ภายในใส่หมากพลู และผู้สืบทอดความเชื่อดังกล่าว จะเป็นผู้อาวุโสในสายตระกูลมอบให้กับลูกหลานที่ออกรือนและมีบุตรแล้วเท่านั้น (วิทยา บุษบงค์, 2557 : 119 – 121)

ขณะเดียวกัน แม่หุ้ยเป็นการเรียกชื่อวิญญาณตายายที่นับถือในสายตระกูลเชื่อว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่คุ้มครองลูกหลานไม่ให้มีโรคภัยไข้เจ็บ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2540 : 64) แต่แม่หุ้ยอาจเป็นเหตุให้เด็กหรือผู้ใหญ่ต้องเจ็บป่วยหากบนบานแล้วไม่ปฏิบัติตามที่สัญญาไว้บางครั้งครอบครัวมีข้อห้ามในการพูดชื่อของหวานภายในบ้าน เมื่อได้บนบานให้มาช่วยรักษาต้องแก้ด้วยของคาวหวานเป็นลำดับตั้งให้กิน (เวียน ชนะกุล, 2542 : 6186 – 6187) แม่หุ้ยมีลักษณะเป็นสอหมุกหรือหมุกใบเตยขนาดเล็กรูปทรงกระบอก ภายในใส่หมากพลู และเขียนเป็นเครื่องสักการะ ภายในบ้านที่นับถือจะตั้งสอแม่หุ้ยไว้ภายในครัวใกล้กับเตาไฟในทางทิศตะวันตก และผู้สืบทอดความเชื่อดังกล่าว จะต้องเป็นผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพความเป็นแม่ ซึ่งจะส่งมอบแม่หุ้ยให้กับลูกสาวเมื่อลูกสาวออกรือนและมีบุตรแล้ว ผู้ที่นับถือเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่อยู่คู่กับแม่หุ้ย คือ เทวดาประจำทิศตะวันตกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เทดาข้างตก” ในการแก้บนทุกครั้งต้องออกชื่อแม่หุ้ยกับเทดาควบคู่กัน เช่น แม่หุ้ยเทดา แม่หุ้ยข้างตก (สาย ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558.)

ความเชื่อแม่หุ้ย ปรากฏอยู่ทั่วไปในชุมชนแถบเทือกเขาหลวงหรือเทือกเขานครศรีธรรมราช ฝั่งตะวันตกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ท่าเขาดก ประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพิปูน อำเภอฉ่ำพรรณรา อำเภอฉวาง อำเภอช้างกลาง อำเภอนาบอน อำเภอบางขัน อำเภอทุ่งใหญ่ และอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ชาญณรงค์ เทียงธรรม, 2542 : 3598 - 3600) ชุมชนในพื้นที่ท่าเขาดกที่มีความเข้มข้นในประเด็นความเชื่อข้างต้น ปรากฏอยู่ในอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ บ้านหน้าเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้ว ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่

จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีผู้คนอาศัยอยู่มานานกว่าสี่รุ่น ประกอบด้วยสายตระกูลดั้งเดิมจำนวน 8 ตระกูล คือ ตระกูลไกรนรา ตระกูลเจริญรูป ตระกูลเพชรอาวุธ ตระกูลบำรุงศรี ตระกูลช่างคิด ตระกูลศรีสุขใส ตระกูลขวัญเมือง และตระกูลอินทร์ทอง สายตระกูลดังกล่าวโยงใยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและมีการสืบทอดความเชื่อแม่เหน้อยจากรุ่นสู่รุ่นอยู่ในครอบครัวและเครือญาติจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

บทความนี้นำเสนอการให้ความหมาย คุณค่า และภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงได้ผ่านความเชื่อ “แม่เหน้อย” แนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ดังกล่าว ประกอบด้วย 2 แนวคิด คือ แนวคิดพื้นที่ของ เลอแฟบวร์ (Henri Lefebvre) และแนวคิดอำนาจของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Webber) แนวคิดพื้นที่ของ เลอแฟบวร์ (Henri Lefebvre) เป็นแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก พื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ทางกายภาพเห็นได้จากงานเขียนทางมานุษยวิทยาที่บรรยายให้เห็นบริบทของชุมชนหมู่บ้าน และพื้นที่ที่คนในชุมชนอ้างกรรมสิทธิ์ถือครองและใช้ประโยชน์ลักษณะที่สอง พื้นที่ทางสังคม เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน และลักษณะที่สาม พื้นที่ทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญา โดยพิจารณาจากทัศนะของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นหลัก ทำให้มองเห็นวิธีการที่คนผูกโยงพื้นที่กับความคิด ความทรงจำและความผูกพันกับพื้นที่ จึงมีการให้ความหมายการสร้างตำนาน เรื่องราว และการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของพวกเขา ซึ่งคนในพื้นที่สร้างขึ้นและสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวไม่ได้แยกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่เกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยง และซ้อนทับกันตลอดเวลา (Lefebvre, H. 1991 : 11 – 12, ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549 : 45 - 49) ในบทความนี้ได้นำแนวคิดพื้นที่มาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายความหมายแม่เหน้อยใน 2 มุมมอง คือ มุมมองแรก พื้นที่ซึ่งถูกทำให้มีความหมายที่แตกต่างตามนิยามที่คนในแต่ละสายตระกูลสร้างขึ้น และมีการสืบทอดความหมายให้กับคนรุ่นหลัง และมุมมองที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ

จากพื้นที่ความเชื่อภายในบ้าน และมีการกำหนดพื้นที่ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์ตามข้อตกลงของคนในแต่ละสายตระกูล โดยมีมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง

แนวคิดอำนาจของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Webber) ได้อธิบายที่มาของอำนาจที่ชอบธรรมใน 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรก อำนาจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและกฎหมายข้อบังคับ รูปแบบที่สองอำนาจที่ตั้งอยู่บนรากฐานของบุญบารมี และรูปแบบที่สาม อำนาจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจารีตประเพณี (รัตนโกสินทร์, 2548 : 63- 65 ; อ้างอิงจาก Morrison, 1995 : 216, อานันท์กาญจน์พันธุ์, 2553 : 210- 211) อำนาจทั้งสามรูปแบบไม่สามารถแยกจากกันเด็ดขาด ลักษณะของอำนาจที่ชอบธรรมอาจจะมีการผสมปนเปกัน บางทีอำนาจที่ชอบธรรมก็มีฐานที่มากกว่าหนึ่งแบบผสมกัน ขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้คนที่กลุ่มคนให้การยอมรับ (สุรางค์ จันทวานิช, 2554 : 57 - 59) แนวคิดอำนาจดังกล่าว นำมาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาอำนาจของผู้หญิงได้ในการให้ความหมาย การเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และผู้สืบทอดความเชื่อแม่พันธุ์ สิทธิดังกล่าวถือเป็นอำนาจตามกฎหมายและจารีตที่คนได้ยอมรับให้ผู้หญิงมีอำนาจในพื้นที่ภายในบ้าน

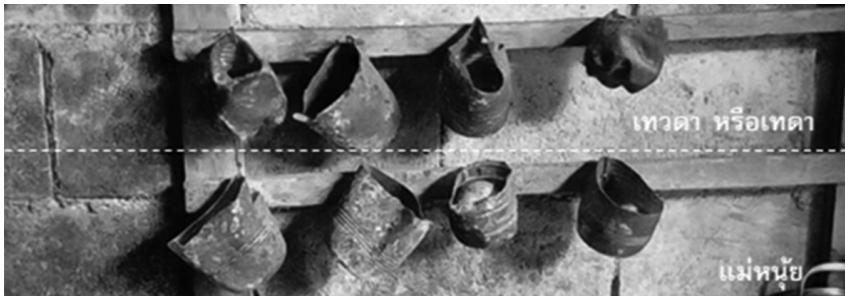
ผู้วิจัยใช้แนวคิดพื้นที่และแนวคิดอำนาจ เป็นกรอบในการมองการให้ความหมายคุณค่า และภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงผ่านความเชื่อแม่พันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่บ้าน และเพื่อทำความเข้าใจกับปฏิบัติการของอำนาจผู้หญิงจากความเชื่อ พิธีกรรม และสืบทอดแม่พันธุ์ ซึ่งแต่ละสายตระกูลมีกฎเกณฑ์และการรับช่วงปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น กฎเกณฑ์เหล่านั้นควบคุมวิถีปฏิบัติของคนในครอบครัวและเครือญาติแต่ละสายตระกูลอย่างไร คำตอบเหล่านี้จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจการยอมรับอำนาจผู้หญิงได้ ที่มีการสืบทอดความเชื่อดังกล่าวอยู่ในครอบครัวคนได้จนถึงปัจจุบันบทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอข้อมูลภาคสนามในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2557 – 2559 ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก แม่พันธุ์ : การให้ความหมายของคนบ้านหน้าเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้วว่าประเด็นที่สอง แม่พันธุ์ : คุณค่าจากการปฏิบัติตามความเชื่อ และประเด็นที่สาม แม่พันธุ์ : ภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงในสังคมคนได้ดังนี้

แม่หุ้ย : การให้ความหมายของคนบ้านหน้าเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้ว

ชาวบ้านหน้าเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้ว มีการให้ความหมายแม่หุ้ยจากมุมมองของคนในพื้นที่ ซึ่งคนในแต่ละสายตระกูลยอมรับและมีการแบ่งพื้นที่ให้แม่หุ้ยเหมือนเป็นใหญ่อยู่ในพื้นที่ครัว พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่สำคัญที่สุดพื้นที่หนึ่งในบ้านเรือนที่หลอมรวมคนในครอบครัวตั้งแต่เกิดจนตายแม่หุ้ยภายในครัวทำหน้าที่เชื่อมโยงสายเครือญาติจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ที่ให้พลังชีวิตและกำลังใจ พื้นที่นี้ถูกทำให้มีความหมายที่แตกต่างตามนิยามที่คนในแต่ละสายตระกูลสร้างขึ้น ซึ่งกรอบในการมองความหมายแม่หุ้ย อาจมองได้ 3 มุมมอง ได้แก่ มุมมองแรก ความหมายในแง่การจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเครือญาติ มุมมองที่สอง ความหมายในแง่กฎเกณฑ์ในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ และมุมมองที่สาม ความหมายในแง่การแสดงอำนาจผ่านพื้นที่ของแม่หุ้ยภายในบ้าน ดังนี้

มุมมองแรก ความหมายในแง่การจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเครือญาติ หมายถึง การจัดระบบอาวุโส ถูกสร้างขึ้นภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์ตามข้อตกลงของคนในแต่ละสายตระกูลได้แก่ การถือครองแม่หุ้ย พื้นที่การตั้งแม่หุ้ย และหลักปฏิบัติในการจัดลำดับการตั้งแม่หุ้ย คนในแต่ละสายตระกูลเชื่อว่าการถือครองแม่หุ้ยเป็นอำนาจของผู้หญิงที่มีสิทธิ์ในการกำหนดพื้นที่ตั้ง และการส่งมอบแม่หุ้ยให้กับลูกสาวที่ออกเรือนและมีบุตรแล้วทุกคนภายในบ้านที่นับถือจะมีการกำหนดให้พื้นที่ครัวใกล้เคียงกับเตาไฟเป็นพื้นที่ตั้งแม่หุ้ยและหลักปฏิบัติในการจัดลำดับการตั้งแม่หุ้ยผู้เป็นน้องต้องอยู่ต่ำกว่าเตาหรือเตาผู้เป็นพี่ ผู้ที่นับถือเชื่อว่า “เตา” เป็นวิญญาณผู้หญิงที่อยู่คู่กับแม่หุ้ย มีอำนาจในการคุ้มครองลูกหลานเท่าเทียมกัน ในการประกอบพิธีกรรมทุกครั้งจึงต้องออกชื่อแม่หุ้ยกับเตาควบคู่กัน (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 การตั้งแม่หน้อยภายในครัวของครอบครัวนายนิคม บำรุงศรี

ที่มา : ถ่ายเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2558

หลักปฏิบัติในการจัดลำดับการตั้งแม่หน้อย สอดคล้องกับเรื่องเล่าที่ช่วยอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นการตั้งสอเบเตดาและแม่หน้อยภายในบ้าน ดังปรากฏเรื่องเล่าแม่หน้อยที่คล้ายคลึงกันของ 2 ตระกูล คือ เรื่องเล่าแม่หน้อยของตระกูลเจริญรูป และเรื่องเล่าแม่หน้อยของตระกูลขวัญเมือง เรื่องเล่าแม่หน้อยของตระกูลเจริญรูป คนในสายตระกูลเล่าว่า การนับถือแม่หน้อยเกิดขึ้นจากวิญญานบรรพบุรุษที่เสียชีวิต มาเข้าฝันให้ลูกหลานนับถือ เชื่อว่าแม่หน้อยเป็นวิญญานครูหมอศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย เทดาและแม่หน้อย วิญญานทั้งสองมีความสัมพันธ์แบบพี่น้อง ผู้เป็นพี่ คือเทดา เป็นวิญญานครูหมอโนราฝ่ายหญิง ได้แก่ พรระพวงแขนอ่อน และพระสนมกรมวัง ส่วนผู้เป็นน้องคือ แม่หน้อย ได้แก่ แม่ทาน และแม่หน้อยเจ้าท้าวนาง ในการประกอบพิธีกรรมจึงมีการออกชื่อแม่หน้อยกับเทดาควบคู่กัน เช่น แม่หน้อยเทดา แม่หน้อยข้างตก เทดาข้างตก และข้างตก นอกจากนี้ คนในแต่ละสายตระกูลเชื่อว่า เทดากับแม่หน้อย จะมีความอาวูโลที่แตกต่างกัน แต่ก็มีหน้าที่ในการคุ้มครองลูกหลานภายในบ้าน เท่าเทียมกันพื้นที่ภายในครัวจึงถูกจัดสรรให้เป็นพื้นที่พึ่งทางใจ เช่น การให้ช่วยคุ้มครองในการเดินทาง การบนบานเมื่อเจ็บป่วยและการบนบานเมื่อทรัพย์สินสูญหาย

ส่วนเรื่องเล่าแม่หน้อยของตระกูลขวัญเมือง คนในสายตระกูลเล่าว่าแม่หน้อย มีอำนาจในการป้องกันวิญญานผีนอกที่ชาวบ้านเกรงกลัว เช่น ผีป่า และผีเขา จึงมีการซื้อขายแม่หน้อยเพื่อมาปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัว เชื่อว่าแม่หน้อยเป็นความเชื่อของคนจีนที่เข้ามาค้าขายและแลกอาหารกับคนไทย ให้คนไทยนับถือ คนจีนกลุ่มนี้ใช้เส้นทางเรือในแถบฝั่งทะเลจังหวัดตรัง ซึ่งเป็นเมืองท่าค้าขายกับ

ต่างประเทศ นอกจากการค้าขายแม่หนูแล้ว คนจีนยังนิยมนำเกลือและ “เคยทะเล” เข้ามาค้าขายกับคนไทย สินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ และสุราษฎร์ธานี ทำให้ความเชื่อแม่หนูแพร่กระจายเข้าสู่เส้นทางการคมนาคมดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ คนในสายตระกูลขวัญเมืองมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกับตระกูลเจริญรูปว่า วิญญาณที่อยู่คู่กับแม่หนู คือ เทดา เป็นวิญญาณครูหมอโนราฝ่ายหญิง เช่น นางเภาเภาคลื่น และนางแขนอ่อน ส่วนแม่หนูเป็นวิญญาณผู้หญิงที่อยู่ภายในเรือของคนจีนและทำงานหนักจนตาย เช่น ผู้หญิงที่ทอผ้าจนตายหรือตายคาโหมกคาเก (หูกทอผ้า) เมื่อเสียชีวิต วิญญาณผู้ตายก็มาเป็นวิญญาณแม่หนู ดังปรากฏในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หนู ผู้ประกอบพิธีกรรมจะมีการออกชื่อทั้งฝ่ายเทดาและฝ่ายแม่หนูควบคู่กัน

ดังนั้น เรื่องเล่าแม่หนูของตระกูลขวัญเมือง จึงเป็นการบอกเล่าความเชื่อแม่หนูที่มาพร้อมกับคนจีน สิ่งที่ยังหลงเหลือและปรากฏให้เห็นอยู่ในความทรงจำของลูกหลาน คือ ภาษาพูดผ่านร่างทรงแม่หนู พบว่าช่วงก่อนปี พ.ศ. 2508 ในพิธีโนราโรงครู ร่างทรงแม่หนูยังนิยมพูดสำเนียงภาษาจีนแต่ไม่สามารถแปลความได้ เชื่อว่าเป็นภาษาที่แม่หนูใช้สื่อสาร ปัจจุบันร่างทรงแม่หนูนิยมพูดเพียงภาษาถิ่นได้เท่านั้น ดังคำบอกเล่าของ สิทธิพร อ่ำลอย อายุ 59 ปี ซึ่งเป็นลูกหลานของตระกูลขวัญเมือง เล่าว่า “แม่หนู แรกก่อนเวลาโรงครูจะพูดภาษาจีน แต่ถ้าให้เงินมาฟังจะฟังไม่รู้เรื่อง เหมือนเขาเรียกภาษาผี พูดคล้ายกับจีนเลย ปัจจุบันเวลาลงโรงจะพูดภาษาบ้านเราแล้ว แต่ตอนเด็ก ๆ มันพูดภาษาจีน แต่พอเราโตขึ้นมาพูดไทยชัดแล้วพูดไทยเลย ด่าแบบไทยด้วย แรกก่อนพูดภาษากลางด้วย พูดภาษาจีนด้วย พูดกลางเป็นทองแดงนะ ตอนเราเด็ก ๆ ของเข้าอะมีจริง” (สิทธิพร อ่ำลอย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.)

มุมมองที่สอง ความหมายในแง่กฎเกณฑ์ในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ กฎเกณฑ์ของการจัดวางการตั้งแม่หนู สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวทั้งในด้านความสัมพันธ์หญิงชาย และความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันเช่น ความสัมพันธ์หญิงชาย ความเชื่อของหญิงชายในแต่ละสายตระกูลได้ถูกกำหนดว่าแม่หนูเป็นความเชื่อของผู้หญิง และ

ครุหมอเป็นความเชื่อของผู้ชาย ครอบครัวที่มีความเชื่อของหญิงชายดังกล่าว พื้นที่ภายในบ้านจะมีการจัดสรรตามความเชื่อ โดยการกำหนดให้พื้นที่ภายในครัวเป็นที่ตั้งสอแม่หน้อย ส่วนพื้นที่ภายในห้องส่วนตัวหรือห้องนอนถูกจัดสรรให้เป็นที่ตั้งหิ้งครุหมอ ต่างคนต่างตั้งอยู่ภายในบ้านร่วมกัน ความเชื่อของหญิงและชายจึงมีอำนาจอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง เช่นเดียวกับ พื้นที่ครัวเป็นพื้นที่ของผู้หญิงที่มีอำนาจในการถือครองและการส่งต่อความเชื่อแม่หน้อยให้กับลูกหลานเช่น ผู้เป็นแม่ทำหน้าที่ส่งต่อความเชื่อแม่หน้อยให้ลูกสาวคนโตที่ออกเรือนและมีบุตร และลูกสาวคนโตจะส่งมอบให้กับน้อง ๆ ซึ่งเป็นหญิงชายที่ออกเรือนและมีบุตรแล้วอีกครั้งขณะที่บางครอบครัวผู้ชายที่มีความอาวุโสในสายตระกูลทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้หญิงไม่ให้ความเชื่อนี้ขาดช่วงไป ด้วยการส่งต่อความเชื่อแม่หน้อยให้กับลูกหลานแทนผู้เป็นแม่ที่เสียชีวิต ดังคำบอกเล่าของ ถวิล ขวัญเมือง อายุ 53 ปี เล่าว่า “แต่งงานนั้นยังไม่ได้ตั้งหิ้งไרותี แบบว่าพ่อแม่ตายหมด ถึงอยู่กับพ่อลุง พ่อลุนั้นเป็นผู้เป็นแม่ ครึ่งแม่เฒ่า ถึงแม่เฒ่าแก่ตาย ถึงที่หลังนายหมูนใหญ่เค้ามาดบให้” (ถวิล ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ฝ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอบ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558.)

ความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน คนในแต่ละสายตระกูลเชื่อว่าเทวดาแม่หน้อยเป็นวิญญาณผู้หญิง และมีความสัมพันธ์แบบพี่น้องจึงมีการลำดับการตั้งแม่หน้อยผู้เป็นน้องให้มีลำดับชั้นที่ลดหลั่นกว่าเทดาผู้เป็นพี่ เปรียบเสมือนเทดาผู้เป็นพี่ต้องได้รับการยกย่อง และมีสิทธิ์แสดงอำนาจในการเป็นผู้นำเหนือกว่าแม่หน้อยผู้เป็นน้องที่ต้องแสดงความนอบน้อม ต้องเชื่อ ต้องฟัง และต้องปฏิบัติตามผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า บางครอบครัวแม้มีความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอแม่ทาน ซึ่งเป็นวิญญาณผู้หญิงเช่นเดียวกับเทดาและแม่หน้อย จึงมีการแบ่งปันพื้นที่ที่ตั้งสอแม่ทานให้อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน แต่ต้องอยู่ภายใต้การจัดลำดับที่เท่าเทียมกับแม่หน้อย จึงเปรียบเสมือนเทดาเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในครัวที่ทุกคนยอมรับและเชื่อฟัง

มุมมองที่สาม ความหมายในแง่การส่งอำนาจผ่านพื้นที่ของแม่หน้อยภายในบ้าน เป็นการมองอำนาจภายในพื้นที่ครัว พื้นที่นี้บ่งบอกถึงอำนาจของผู้หญิงซึ่งคนในครอบครัวยอมรับและมีการปฏิบัติตามความเชื่อร่วมกัน ได้แก่ ข้อห้าม และหลัก

ปฏิบัติในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หน้อย เช่น คนในแต่ละสายตระกูลเชื่อว่าแม่หน้อยมีอำนาจให้ความคุ้มครองลูกหลานภายในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และช่วยป้องกันของสูญหายภายในบ้านได้ แม่หน้อยเป็นวิญญาณที่มีลักษณะตาบอดแต่หูเร็ว สิ่งที่ห้ามพูดภายในบ้าน คือ การพูดชื่อของหวานและของควว่ามีรสชาติอร่อย เช่น แกงเนื้อหอย (อ่อย) รวมทั้งการพูดทักทายเด็กที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีขึ้นเรือน ลงล่างว่า เด็กเดินซบแล้ว (เด็กเดินคล่องแล้ว) ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เด็กหรือผู้ใหญ่ภายในบ้านต้องเจ็บป่วย เมื่อได้บนบานแม่หน้อยให้มาช่วยรักษาต้องแก้ด้วยของควหวาน เป็นส่วรับตั้งให้กิน ดังคำบอกเล่าของ แซ่ม ช่างคิด อายุ 78 ปี เล่าว่า “แม่หน้อยนั้นตาบอดแต่หูเร็วได้ยิน ถ้าว่าเรว่านั่นหมูตัวเท่าแยะ (ตัวเล็ก) ได้ยินทันที คือ อย่าพูด” (แซ่ม ช่างคิด (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2558.)

หลักปฏิบัติในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หน้อย คนทั้งสามชุมชนเชื่อว่าแม่หน้อยมีอำนาจให้ความคุ้มครองลูกหลานที่เกิดใหม่ให้เจริญเติบโต แข็งแรง ผ่านพิธีเปิดปาก การขึ้นเปล และการขึ้นเรือนลงล่างทั้งสามพิธีกรรมมีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการกำหนดพื้นที่ประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วมในพิธี เช่น คนในครอบครัวมีการกำหนดให้พื้นที่ภายในบ้านและนอกบ้านเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมผู้หญิงจะมีอำนาจในการจัดเตรียมและกำหนดทิศทางการตั้งเครื่องบูชาทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน การครอบครองพื้นที่ของผู้หญิงจึงเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อเลิกใช้พื้นที่นั้นแล้ว สมาชิกในครอบครัวก็สามารถเข้าใช้พื้นที่นั้นได้ พื้นที่ส่วนรวมจึงซ้อนทับอยู่ในพื้นที่พิธีกรรมโดยไม่มีความขัดแย้งกันในครอบครัว นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมในพิธีได้กำหนดให้เครือญาติฝ่ายแม่และฝ่ายพ่อ ต้องมีส่วนร่วมในการเตรียมเครื่องบูชา สถานที่และการประกอบพิธีกรรมเชื่อว่าหากญาติทั้งสองฝ่ายไม่มาเข้าร่วมในพิธีจะทำให้การประกอบพิธีไม่สำเร็จและอาจเกิดโทษกับลูกหลานได้ บางครอบครัว เมื่อมีผู้อาวุโสที่เจ็บป่วยไม่สามารถมาเข้าร่วมในพิธี ครอบครัวของอีกฝ่ายเมื่อประกอบพิธีกรรม เช่น ให้อาหารแม่หน้อยเสร็จสิ้นแล้ว จะต้องเดินทางไปยังครอบครัวของอีกฝ่ายเพื่อมาประกอบพิธีเช่นให้อาหารแม่หน้อยและวิญญาณบรรพบุรุษที่ครอบครัวนั้นนับถือภายในบ้านด้วย ซึ่งสะท้อนว่าคนได้ยอมรับให้ผู้หญิงมีอำนาจในพื้นที่บ้านจึงทำให้ความเชื่อแม่หน้อยสืบทอดอยู่ในครอบครัวคนได้จนถึงปัจจุบัน

แม่หน่วย : คุณค่าจากการปฏิบัติตามความเชื่อ

คนแต่ละสายตระกูลมีการปฏิบัติตามความเชื่อแม่หน่วยร่วมกัน ก่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต และความร่มเย็นเป็นสุขในครอบครัว การปฏิบัติตามความเชื่อแม่หน่วยจึงก่อให้เกิดคุณค่า 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความภาคภูมิใจในสายตระกูลของตนเอง ประการที่สอง การเคารพผู้อาวุโส ประการที่สาม การยอมรับในการอยู่ร่วมกัน และประการที่สี่ การทำตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิม ดังนี้ ประการแรก ความภาคภูมิใจในสายตระกูลของตนเองสายตระกูลที่มีเรื่องเล่าแม่หน่วย ปรากฏเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ คุณค่าจากสิ่งที่มีในเรื่องเล่าสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นมาของความเชื่อที่ตนเองนับถือ มีการบอกเล่าเรื่องราวจากรุ่นสู่รุ่นและการตั้งแม่หน่วยที่สอดคล้องกับเรื่องเล่าของตนเอง เช่น เรื่องเล่าแม่หน่วยของตระกูลเจริญรูป ผู้อาวุโสในครอบครัวมีการบอกเล่าเรื่องราวแม่หน่วยให้กับลูกหลานว่าวิญญาณที่อยู่คู่กับแม่หน่วย คือ เทตเป็นวิญญาณผู้หญิงหรือวิญญาณครุหมอนในราฝ่ายหญิง ได้แก่ พรคพวกแขนอ่อน และพระสนมกรมวัง ส่วนวิญญาณแม่หน่วย ได้แก่ แม่หน่วยเจ้าท้าวนางและแม่ทาน พื้นที่ภายในครัวใกล้กับเตาไฟ จึงมีการตั้งแม่หน่วยที่สอดคล้องกับเรื่องเล่า โดยการจัดลำดับให้เตาผู้เป็นพี่อยู่สูงกว่าแม่หน่วยผู้เป็นน้อง

ประการที่สอง การเคารพผู้อาวุโส ระบบอาวุโสเป็นระบบที่ยังมีความเข้มแข็งอยู่ในสังคมคนใต้ เช่น น้องต้องเคารพพี่ และลูกต้องเคารพพ่อแม่ ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในครอบครัวและเครือญาติ คุณค่าจากสิ่งที่ครอบครัวและเครือญาติมีเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยควบคุมวิถีการอยู่ร่วมกัน และเป็นการถ่ายทอดความรู้วิธีหนึ่งที่ไม่ให้ความเชื่อเกี่ยวข้องกับแม่หน่วยขาดช่วงหรือหายไปจากชุมชน พฤติกรรมที่ปรากฏการแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส เช่น การตั้งสอบแม่หน่วยที่มีการกำหนดการจัดลำดับการตั้งสอบตามความอาวุโส โดยแบ่งพื้นที่ให้ด้านบนเป็นที่สถิตของเตาผู้เป็นพี่ ให้สูงกว่าสอบด้านล่างซึ่งเป็นที่สถิตของแม่หน่วยผู้เป็นน้อง

ประการที่สาม การยอมรับในการอยู่ร่วมกัน การที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ตามความเชื่อ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเช่น เมื่อสมาชิกภายในครอบครัวแต่งงานและแยกบ้านเรือน เมื่อลูกหลานมีบุตรจึงนำไปสู่ข้อตกลงการตั้งแม่หน้อยของทั้งสองฝ่ายภายในบ้าน คุณค่าจากสิ่งที่ปรากฏเป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยง และยึดเอาคนทั้งสอง ครอบครัวเข้าไว้ด้วยกัน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าครุหมอตายายเดียวกัน ก่อให้เกิดการพึ่งพาและช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือญาติ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการยอมรับในการอยู่ร่วมกันปรากฏในหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการตั้งหิ้งแม่หน้อย เช่น เมื่อลูกสาวออกเรือนและมีบุตร พื้นที่ภายในบ้านที่ลูกสาวอยู่อาศัย จึงถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณภายใต้ข้อตกลงตามความเชื่อของผู้อาวุโสทั้งสองฝ่าย บางครอบครัวเมื่อฝ่ายสามีและภรรยามีความเชื่อเกี่ยวกับแม่หน้อย นายหมอนหรือผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับหิ้งบรรพบุรุษที่ทั้งสองครอบครัวนับถือ จะเป็นตัวแทนหรือคนกลางในการตกลงการจัดวางแม่หน้อยตามความเชื่อของทั้งสองฝ่าย ทำให้สมาชิกแต่ละครอบครัวยอมรับและอยู่ร่วมกันได้

ประการที่สี่ การทำตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมการเคารพกฎเกณฑ์เป็นพื้นฐานการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสมาชิกต้องเรียนรู้อยอมรับ และการปฏิบัติตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมนั้น การอบรมสมาชิกในครอบครัวให้เกิดการเรียนรู้จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้อาวุโส เช่น การปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ลูกหลานได้เห็นในการประกอบพิธีกรรม การให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมเครื่องบูชา และส่งมอบความเชื่อแม่หน้อยให้ลูกหลานเมื่อออกเรือนและมีบุตรคุณค่าจากสิ่งที่ครอบครัวและเครือญาติมีเป็นการปลูกฝังให้คนในครอบครัวและเครือญาติมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษด้วยการเซ่นไหว้ และการสืบทอดตามแบบอย่างพ่อแม่ เช่น ครอบครัวที่นับถือวิญญาณครุหมอและแม่หน้อย เมื่อลูกหลานแยกบ้านเรือนยังคงการทำตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมด้วยการจัดสรรพื้นที่และทิศทางการตั้งหิ้งครุหมอไว้ภายในห้องส่วนตัวหรือห้องนอนในทางทิศใต้หรือทิศหัวนอน และแม่หน้อยไว้ในครัวใกล้กับเตาไฟในทางทิศตะวันตก เชื่อว่าการตั้งในพื้นที่และทิศทางที่ไม่ถูกต้องอาจทำให้คนในครอบครัวนั้นต้องเจ็บป่วยรักษาไม่หาย

ดังคำบอกเล่าของไสว อินทร์ทอง อายุ 76 ปี เล่าว่า “ครุหมอดต้องอยู่ในห้อง แม่หนู้อยอยู่ในครัว อยู่ข้างไฟ ถ้าไม่อยู่แค่ไฟไม่ได้ล่าว ถูกเข้าล่าว แม่หนูยเทดาดต้องตั้งข้างตกลีตาสียายก้าสืลอบ” (ไสว อินทร์ทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558.)

แม่หนูย : ภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้

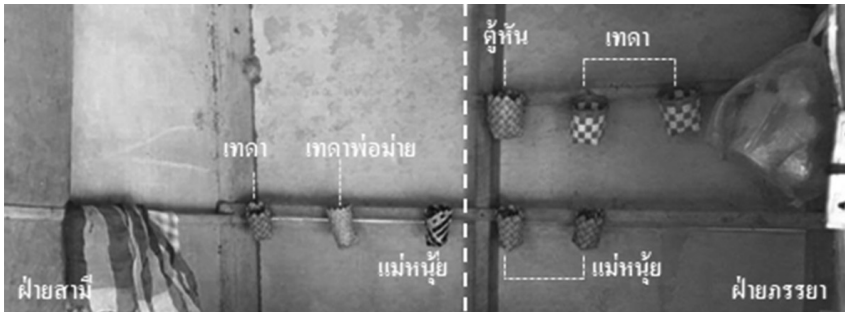
ภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้ จากการปฏิบัติความเชื่อแม่หนูยร่วมกันคนในแต่ละสายตระกูลให้ผู้หญิงมีอำนาจในการครอบครอง และการกำหนดพื้นที่ตั้งแม่หนูยภายในบ้าน มีกฎเกณฑ์ และการสืบทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น กฎเกณฑ์เหล่านี้ควบคุมวิถีปฏิบัติของคนในครอบครัวและเครือญาติ ดังนั้นอำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้ผ่านความเชื่อแม่หนูย สามารถแบ่งได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก อำนาจผู้หญิงในการกำหนดพื้นที่ตั้งแม่หนูยภายในบ้าน ประเด็นที่สอง อำนาจผู้หญิงในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หนูย และประเด็นที่สาม อำนาจผู้หญิงในการสืบทอดแม่หนูย ดังนี้

1) อำนาจผู้หญิงในการกำหนดพื้นที่ตั้งแม่หนูยภายในบ้าน พื้นที่ครัวเป็นพื้นที่ตั้งแม่หนูยที่ทุกครัวเรือนมีการแบ่งลำดับชั้นของเตาอยู่สูงกว่าแม่หนูย ผู้หญิงเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดพื้นที่และทิศทางการตั้งแม่หนูย และข้อตกลงการจัดวางตำแหน่งการตั้งแม่หนูย เช่น คนแต่ละสายตระกูลมีความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่และทิศทางการตั้งแม่หนูยที่คล้ายคลึงกันคือการกำหนดให้พื้นที่ครัวใกล้กับเตาไฟในทางทิศตะวันตกเป็นพื้นที่การตั้งแม่หนูยและเรียกพื้นที่ดังกล่าว เช่น ข้างตกลีตาสียายก้าสืลอบ แม่หนูยเทดา แม่หนูยข้างตกลีตาสียายก้าสืลอบ และเตาข้างตกลีตาสียายก้าสืลอบ คือ การนำสอบออกมาจากพื้นที่ครัวก่อนได้รับอนุญาต เชื่อว่าแม่หนูยกับเตาเป็นวิญญาณประจำทิศตะวันตกที่ต้องอยู่ภายในสอบ ไม่สามารถตั้งสอบอยู่ในพื้นที่แจ้งหรือสถานที่เปิดได้ บางครอบครัวจะมีผ้าสีขาวปิดปากสอบ หรือมีผ้าครอบที่ทำจากวัสดุเดียวกับตัวสอบปิดปากสอบไว้ ดังคำบอกเล่าของ ยूर ขวัญเมือง อายุ 76 ปี เล่าว่า “แม่หนูยเขาอยู่สอบว่าถ้าแจ้ง ๆ เขาอยู่ไม่ได้ เขาอยู่พนันนั่นแหละ” (ยूर ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.)

นอกจากนี้ ในการส่งมอบแม่พันธุ์ผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพความเป็นแม่หรือลูกสาวจะต้องเป็นผู้สานสอบหมุกไบเตยขนาดเล็ก รูปทรงกระบอก ภายในใส่หมากพลู และเทียนเป็นเครื่องสักการะ บางครอบครัวจะใส่ไขไก่ดิบไว้ภายในสอบแม่พันธุ์ คนที่สามารถเปลี่ยนไข่ภายในสอบได้ คือ ผู้หญิงที่อยู่ภายในครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบัน หลายครอบครัวมีการปรับเปลี่ยนวัสดุจากสอบหมุกไบเตยเป็นสอบหมุกที่สานจากเส้นพลาสติก แก้วน้ำ กระป๋องโลหะและขวดพลาสติกที่ตัดเอาส่วนปากขวดออกโดยให้เหตุผลว่า การเรียนรู้วิธีการสานสอบหมุกไบเตยเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องใช้เวลาในฝึกฝน การให้ภาชนะรูปทรงกระบอกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสอบหมุกไบเตยมาทดแทน จึงเป็นเรื่องง่ายและสะดวกกับผู้ที่รับสืบทอดความเชื่อแม่พันธุ์

ข้อตกลงการจัดวางตำแหน่งการตั้งแม่พันธุ์พื้นที่ครัวจึงถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณภายใต้การจัดระเบียบตามข้อตกลงของสองครอบครัว การแบ่งพื้นที่การตั้งแม่พันธุ์จึงขึ้นอยู่กับข้อตกลงของฝ่ายภรรยาเป็นหลัก หรือทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยาร่วมกันส่งผลให้การตั้งสอบแม่พันธุ์ของแต่ละครอบครัว จึงมีการตั้งจำนวนสอบที่ไม่เท่ากันข้อตกลงการตั้งแม่พันธุ์ ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ข้อตกลงการตั้งแม่พันธุ์ของฝ่ายภรรยา โดยผู้เป็นแม่จะเป็นผู้ตั้งสอบแม่พันธุ์ให้ที่บ้านของลูกสาวที่ออกรเรือนและมีบุตรแล้วทุกคน บางครอบครัว ผู้เป็นแม่จะยินยอมให้ผู้อาวุโส หรือนายหมูนในสายตระกูลเป็นผู้ส่งมอบแม่พันธุ์ให้ลูกสาวแทนตน เชื่อว่าหากลูกสาวไม่ปฏิบัติตามความเชื่ออาจทำให้เกิดอาการปวดท้องหรือเจ็บใช้รักษาไม่หาย จึงต้องบนบานแม่พันธุ์ให้ช่วยรักษา เมื่อหายต้องตั้งสอบแม่พันธุ์ตามความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดมาส่วนลักษณะที่สอง เป็นข้อตกลงการตั้งสอบแม่พันธุ์ทั้งของฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยาทั้งสองฝ่ายจะมีแม่หรือผู้อาวุโสในสายตระกูล เป็นผู้ทำหน้าที่ในการตกลงการตั้งสอบแม่พันธุ์ในวันที่ลูกหลานออกรเรือนและมีบุตรร่วมกันตามความเชื่อ (ดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 การจัดวางตำแหน่งการตั้งแม่หุ่นุ้ยของครอบครัวนายเจริญ และนางถวิล ขวัญเมือง

ที่มา : ถ่ายเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558

ดังนั้น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หุ่นุ้ยจึงปรากฏคำกาด⁶ ที่สื่อความหมายให้ลูกหลานได้เข้าใจร่วมกันว่าเป็นวิญญาณตายายฝ่ายแม่ และวิญญาณตายายฝ่ายพ่อ ซึ่งทั้งสองฝ่ายประกอบด้วย ฝ่ายปู่ ฝ่ายย่า ฝ่ายพ่อเฒ่าหรือตา และฝ่ายแม่เฒ่าหรือยายว่า สี่ตาสี่ยาย บางท้องถิ่นเรียกว่า สี่กกสี่ก้อ (คำเรียกของชาวบ้านในตำบลนาบอน อำเภอนาบอน) และสี่โหมสี่ปราง (คำเรียกของชาวบ้านในตำบลวังหิน อำเภอบางขัน) อย่างไรก็ตาม แม่หุ่นุ้ยที่อยู่ภายในครัวของผู้เป็นแม่ เมื่อมีการส่งมอบแม่หุ่นุ้ยให้กับลูกหลานแล้ว จะต้องตั้งสอบแม่หุ่นุ้ยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้น ไม่สามารถรื้อหรือทำลายได้เชื่อว่าการตั้งสอบหรือเรือนเดิมไว้เพื่อให้แม่หุ่นุ้ยมาพักในเวลาที่มาดูแลสมาชิกในครอบครัวนั้นให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังที่ ถวิล ขวัญเมือง อายุ 53 ปี เล่าว่า “แม่หุ่นุ้ยครั้งแม่เฒ่านู ถึงแม่เฒ่าแก่ตาย ยายเล่าหมาถูกไหม ถึงที่หลังนายหมุนใหญ่เค้ามาดบให้ แต่ว่าให้ลูกสาวสะแล้ว แต่ว่าเรือนเค้าลายไม่ได้ เวลาเค้ามาเค้าไม่มีที่พักแระ” (ถวิล ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558.)

⁶ คำว่า กาด เป็นคำที่ใช้สำหรับการเชิญวิญญาณตายาย ส่วนคำว่า กาส มาจากคำว่า ประภาส เป็นคำที่ใช้สำหรับการเชิญวิญญาณครูหมอ การเขียนทั้งสองลักษณะมีความหมายเหมือนกัน คือ การเชิญวิญญาณให้มาช่วยเหลือคุ้มครอง (กัญญา จิตต์ธรรม. 2542 : 382)

2) อำนาจผู้หญิงในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หน้อย พบว่าคนแต่ละสายตระกูลเชื่อว่าแม่หน้อยเป็นวิญญาณที่คุ้มครองลูกหลานภายในบ้านให้ปลอดภัยเมื่อเดินทาง ลูกหลานจึงมีการบอกกล่าวแม่หน้อยให้ช่วยคุ้มครอง การช่วยรักษาเมื่อเจ็บป่วย และการช่วยค้นหาทรัพย์สินที่สูญหาย ลูกหลานจึงมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเคารพ และบูชาแม่หน้อย ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมผู้หญิงจะมีอำนาจในการกำหนดพื้นที่ การจัดเตรียมเครื่องบูชา รวมทั้งให้ผู้หญิงมีโอกาสแสดงความเป็นผู้นำทางพิธีกรรมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน สามารถจำแนกพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่หน้อยได้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ประการที่สอง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กจนถึงเติบโต ได้แก่ พิธีเปิดปาก การขึ้นเปล และการขึ้นเรือนลงล่าง และประการที่สาม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นที่ยังทางใจ ได้แก่ พิธีแก้สัญญาด้วยตักแตนชนหัว และพิธีโนราโรงครู ดังนี้

ประการแรก พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี หรือพิธีไหว้เดือน 11 เป็นการทำพิธีเซ่นไหว้แม่หน้อยร่วมกับความเชื่อครุหมอที่นับถือภายในครอบครัว ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเป็นหน้าที่ของผู้อาวุโสหญิง และชายจึงมีสิทธิ์ในการทำหน้าที่นี้เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับภายในครอบครัวนั้นหญิงหรือชายที่มีความอาวุโสมากกว่าส่วนหน้าที่ในการจัดเตรียมเครื่องบูชาจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงและลูกหลาน ส่วนผู้ชายจะทำหน้าที่ในการตรวจสอบ และจัดวางเครื่องบูชาตามความเชื่อที่เคยปฏิบัติ ส่วนเครื่องบูชาที่ขาดไม่ได้ในการเซ่นไหว้แม่หน้อย คือ ข้าว 12 และของหวานชาวบ้านเรียกว่า ของบวชหรือเครื่องบวชเช่น หนมโค (ขนมโค) หนิยวจุ่มน้ำผึ้ง (ข้าวเหนียวน้ำตาลทราย) และหนิยวจันท์ (ข้าวเหนียวกะทิ) ขณะที่บางครอบครัวต้องมีเครื่องบูชาแม่หน้อยด้วยของคาวหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ของบาป เช่น ไก่ หมู และอื่น (ลักษณะคล้ายหนู แต่มีขนาดใหญ่กว่า เป็นสัตว์ที่คนในชุมชนนิยมนำมาเป็นเครื่องบูชาแม่หน้อยแต่ปัจจุบันอันเป็นสัตว์ที่หาได้ยาก จึงเปลี่ยนเป็นไก่หรือหมูแทน) ครอบครัวที่มีเครื่องบูชาด้วยของบาป จะมีการจัดวางเป็นคู่ในลักษณะชนหัวกัน เช่น ไก่ชนหัว ไก่ชนหมูเชื่อว่าการจัดวางในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบทอดกันมา การชนหัวแสดงถึงความด้น (ความดุดัน) การพร้อมในการเผชิญหน้าและต่อสู้

ประการที่สอง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กจนถึงเติบโต ได้แก่ พิธีเปิดปาก การขึ้นเปล และการขึ้นเรือนลงล่าง เป็นพิธีกรรมที่กำหนดให้ผู้คนทั้งสองสายตระกูล หรือญาติทั้งสี่ตาสียายต้องมาเข้าร่วมในพิธีเมื่อเด็กครบ 3 – 7 วัน จะมีการประกอบ พิธีเปิดปากและการขึ้นเปล ขณะเดียวกัน เมื่อเด็กเดินได้หรืออยู่ในช่วง 3 – 7 ปี จะมีการประกอบพิธีขึ้นเรือนลงล่าง พิธีเปิดปากและการขึ้นเปลเป็นพิธีที่จัดขึ้นในวันเดียวกัน ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเป็นบทบาทของผู้หญิงซึ่งเป็นหม่อมแม่ทານหรือหม่อมดำแยที่เป็นเครือญาติในสายตระกูลของตนเอง ก่อนทำพิธีคนในครอบครัวจะมีการบอกกล่าวพร้อมทั้งส่งเหมราย (ลักษณะเป็นห่อกระดาษ ภายในหมากพลู 3 คำ และเทียนขาว 1 เล่ม) ให้กับหม่อมแม่ทานตามธรรมเนียม หม่อมแม่ทานจะแบ่งหมากพลูใส่แต่ละสอภายในครัว โดยการใส่สอพบเตตา สอพบครูหม่อมแม่ทาน และสอพบแม่หยั ตามลำดับ เพื่อบูชาและบอกกล่าวให้วิญญาณบรรพบุรุษไปช่วยเหลือในวันทำพิธี เมื่อถึงวันประกอบพิธีคนในครอบครัวมีการจัดสรรพื้นที่ภายในบ้านและนอกบ้านเป็นพื้นที่พิธีกรรมพื้นที่ภายในบ้านจะถูกจัดสรรไว้สำหรับการตั้งเครื่องบูชาตามความเชื่อของทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา และพื้นที่ภายนอกบ้านเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำพิธีเหยียบดิน คนในครอบครัวและเครือญาติทั้งสองฝ่ายจะช่วยกันจัดวางเงิน ทอง กรรไกร หรือสิ่งของอื่นตามความเชื่อของแต่ละสายตระกูล เพื่อให้หม่อมแม่ทานจับเท้าเด็กเหยียบดินและสิ่งของที่จัดวางไว้แล้วพาเด็กเข้าไปในบ้านเพื่อทำพิธีเปิดปากและพิธีขึ้นเปล

พิธีเปิดปาก เป็นพิธีที่ต้องการให้เด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ที่รักษาวาจา พูดจาไพเราะ และมีน้ำเสียงอ่อนหวาน อีกทั้งให้เป็นผู้มีสติและมีปัญญาฉลาดหลักแหลม หม่อมแม่ทานจึงใช้นามส้มโอ นามมะนาว หรือเข็มจิ้มลงบนข้าวสุกบดกับน้ำตาลแว่นและน้ำที่ใส่เงินและแว่นให้เด็กรับประทาน 3 คำ จากนั้นใช้ด้ายผูกกับแว่นนำไปผูกข้อมือเด็กเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีขึ้นเปลเป็นพิธีที่ทำต่อเนื่องจากพิธีเปิดปาก เพื่อบอกกล่าววิญญาณบรรพบุรุษให้ช่วยคุ้มครองรักษาเด็ก เมื่อจัดวางเครื่องบูชาภายในบ้านตามความเชื่อของทั้งสองฝ่ายแล้ว หม่อมแม่ทานจะเป็นผู้นำในการกาดเพื่อกล่าวบูชาวิญญาณบรรพบุรุษทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่แล้วนำเด็กใส่เปลหม่อมแม่ทานจะร้องเพลงกล่อมเด็ก จากนั้นจะนำเด็กออกจากเปลไปยังพื้นที่ภายนอกบ้านอีกครั้ง ให้เด็กเหยียบ

ทรายหรือดิน เพื่อเป็นการบอกกล่าวพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ และวิญญาณผีนอก ให้ช่วยคุ้มครองรักษาเด็กจนถึงเติบโตถ้าเด็กเป็นชาย หมอแม่ทานจะพาไปเก็บพิน และถ้าเป็นหญิงจะพาไปเก็บดอกไม้อหรือเก็บเงินทองที่คนในครอบครัวและเครือญาติ นำไปวางหรือซ่อนไว้ เชื่อว่าเมื่อเด็กเติบโตจะเป็นเด็กขยันและสามารถช่วยพ่อแม่ ทำมาหากินได้ หลังจากนั้นหมอแม่ทานจะพาเด็กกลับมาอนในเปลอีกครั้ง เป็นอันจบพิธี

พิธีขึ้นเรือนลงล่างหรือพิธีแก้ตายาย จะประกอบพิธีเมื่อเด็กเดินได้หรืออยู่ใน ช่วงอายุ 3 – 7 ปี บางครอบครัวจะยึดช่วงเวลาก่อนเด็กเข้าโรงเรียน บางครั้งผู้อาวุโสใน ครอบครัวมีการสังเกตพฤติกรรมของเด็กเมื่อจับไ้ได้ พิธีแก้ตายายจึงประกอบด้วย ผู้ประกอบพิธีกรรม ข้อห้าม และพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ผู้ประกอบ พิธีกรรมจะเป็นบทบาทของผู้หญิง บางครอบครัวจะให้ผู้อาวุโสหรือนายหมูน ซึ่งอาจเป็นชายหรือหญิงเป็นผู้ทำพิธีคนทั้งสามชุมชนเชื่อว่าเด็กที่เติบโตและ ไม่ได้ผ่านพิธีกรรมดังกล่าว เมื่อเจ็บไข้รักษาไม่หาย และมีการบนบานให้แม่หนุ่ย ช่วยรักษา เมื่อหายจะต้องทำพิธีแก้ตายาย จึงพบว่าคนในชุมชนจะมีการ ประกอบพิธีดังกล่าวทั้งในช่วงวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ ข้อห้ามก่อน ทำพิธีแก้ตายาย คือ การพูดทักทายเด็กที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีดังกล่าวว่า เด็กเดิน ชับแล้ว (เด็กเดินคล่องแล้ว) เชื่อว่าอาจเป็นเหตุให้เด็กในครอบครัวนั้นเจ็บป่วย รักษาไม่หาย คนในครอบครัวต้องบนบานแม่หนุ่ยให้ช่วยรักษา เมื่อหายต้องทำ พิธีแก้ตายายตามความเชื่อส่วนพื้นที่ในการประกอบพิธีขึ้นเรือนลงล่าง คนใน ครอบครัวมีการจัดสรรพื้นที่ภายในบ้านและนอกบ้านเป็นพื้นที่พิธีกรรมเช่น เดียวกับพิธีเปิดปากและพิธีขึ้นเปลพื้นที่ภายในบ้านถูกจัดสรรไว้สำหรับการตั้ง เครื่องบูชาตามความเชื่อของทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ และพื้นที่ภายนอกบ้าน จะถูกจัดสรรไว้สำหรับการตั้งเครื่องบูชาพระแม่ธรณีและพระภูมิเจ้าที่ รวมทั้ง วิญญาณผีนอก เชื่อว่าพื้นที่นอกบ้านเป็นพื้นที่ครอบครองของพระแม่ธรณี พระภูมิ เจ้าที่และวิญญาณผีนอก การเช่นไ้วันนี้จึงเป็นการบอกกล่าวพระแม่ธรณี พระภูมิ เจ้าที่ และวิญญาณผีนอก ให้ช่วยคุ้มครองรักษาเด็กจนถึงเติบโตบางครอบครัวพื้นที่ ภายนอกบ้านมีการสร้างเรือนกำมะลอไว้ในทางทิศตะวันตก เพื่อใช้เป็นที่พักวาง เครื่องบูชาผีนอก เชื่อว่าเรือนดังกล่าวเป็นการสร้างเลียนแบบบ้านเรือนบรรพบุรุษ ในอดีต ที่มีลักษณะเรือนยกพื้นสูง และมุงหลังคาด้วยใบจากหรือใบตาล (ดังภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 เรือนกำมะลอในพิธีขึ้นเรือนกลางหรือพิธีแก้ต่ายาย

ที่มา : ถ่ายเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558

ประการที่สาม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นที่พึ่งทางใจแม่เหน้อยเป็นสัญลักษณ์แทนวิญญาณต่ายายที่ปกป้องคุ้มครองดูแลคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อลูกหลานประสบปัญหาต้องการหาที่พึ่งเพื่อความมั่นคงของชีวิต ด้วยวิธีการบนบานหรือทำสัญญากับแม่เหน้อยและวิญญาณครุหมอที่นับถือภายในบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า เหมรย (มี 2 รูปแบบ คือ เหมรยปาก เป็นการทำสัญญาด้วยวาจา และเหมรยห่อ เป็นการทำสัญญาโดยมีห่อเครื่องสังเวย ได้แก่ หมากพลู 3 คำและเทียนขาว 1 เล่ม ผูกหรือแขวนไว้ที่หิ้ง) โดยหวังให้แม่เหน้อยและวิญญาณครุหมออำนวยผลให้ได้ซึ่งผลประโยชน์บางอย่างที่ร้องขอ เมื่อได้ผลตามที่ต้องการจึงมีการแก้สัญญาตามที่ตกลงไว้ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแก้สัญญาตามที่ตกลงไว้กับแม่เหน้อยและวิญญาณครุหมอประกอบด้วยพิธีแก้สัญญาด้วยตักแตนชนหัว และพิธีโนราโรงครูดังนี้

พิธีแก้สัญญาด้วยตักแตนชนหัว เป็นการทำสัญญากับแม่เหน้อยเมื่อทศพัสลินภายในบ้านสุญหาย เช่น เข็มเย็บผ้า แหวนและทอง ซึ่งเป็นทศพัสลินที่มีขนาดเล็กยากแก่การค้นหา ผู้เป็นเจ้าของจะบนบานแม่เหน้อยให้ช่วยค้นหาด้วยวาจา หรือเหมรยปาก เมื่อพบจะแก้สัญญาด้วยตักแตนบั้งชนหัว ตามจำนวนคู่ที่สัญญาไว้กับแม่เหน้อย และตั้งไว้ในครีว ดังคำบอกเล่าของ เข็ม เจริญรูป อายุ 78 ปี

เล่าว่า “สมัยพ่อบนของสุญ เอาตักแตนชนหัว ก่าเลยบน” (heimjeerunup (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกุดชุมห่อ จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.)

พิธีโนราโรงครูหรือพิธีโรงครู จะประกอบพิธีเพียงวันเดียว เรียกว่า โรงครูเล็ก พิธีโรงครูเป็นพิธีที่จัดขึ้นด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรก การทำสัญญาไว้กับวิญญาณครูหมอมและแม่หน้อย เช่น การบนบานให้หายจากอาการเจ็บป่วย การสอบเข้าเรียน และการเข้าทำงาน ซึ่งเป็นปัญหาที่ลูกหลานต้องการให้สำเร็จผล จึงมีการบนบานวิญญาณครูหมอม และแม่หน้อยให้ช่วยเหลือเมื่อประสบผล ลูกหลานต้องทำพิธีโรงครู หากไม่ทำตามสัญญา เชื่อว่าจะเกิดโทษกับคนในบ้าน เช่น อาการเจ็บป่วยรักษาไม่หาย หรือมีอาการปวดตามที่ต่าง ๆ ของร่างกาย และประการที่สองการทำสัญญาในการจัดพิธีโรงครูประจำปี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กินในโรง บางครอบครัวมีการพิธีโรงครูประจำปี ภายหลังค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีที่สูงขึ้น จึงมีการทำสัญญากับวิญญาณครูหมอมและแม่หน้อย เป็นการจัด 5 ปี หรือ 7 ปี ครั้ง บางครอบครัว ได้มีการปรับเปลี่ยนจากกินในโรงเป็นกินบนเรือน หรือการไหว้ประจำปีในเดือน 11 แทน พิธีโรงครูจึงประกอบด้วยพื้นที่ในการประกอบพิธีโนราโรงครู และผู้ประกอบพิธีโนราโรงครูดังนี้

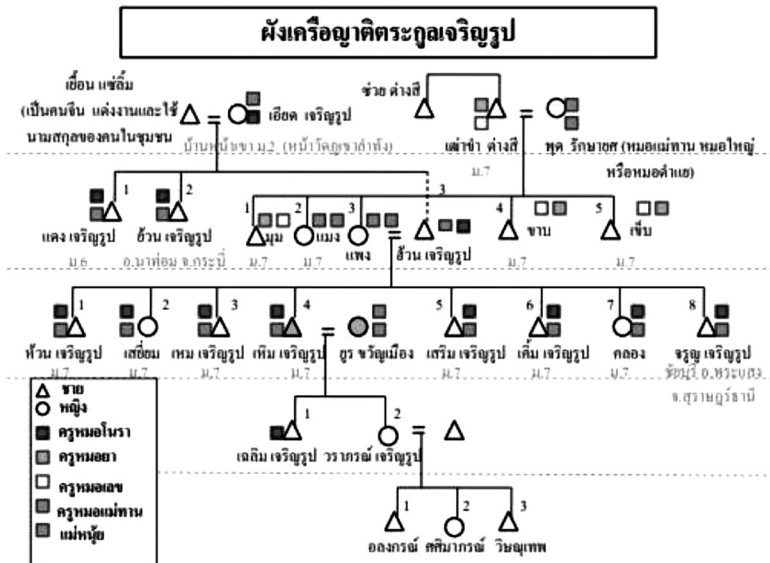
พื้นที่ในการประกอบพิธีโนราโรงครูเป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนดภายใต้การจัดระเบียบพื้นที่การประกอบพิธีโรงครู ได้แก่ พื้นที่ตั้งโรงพิธี การแบ่งพื้นที่ภายในโรงพิธี และการจัดวางเครื่องบูชาพื้นที่ส่วนรวมภายนอกบ้านถูกจัดสรรให้เป็นพื้นที่การตั้งโรงพิธีซึ่งแบ่งออกเป็นสองฝั่ง ในลักษณะการเผชิญหน้ากันระหว่างโรงโนราหรือโรงช้างออกที่ตั้งอยู่ในทางทิศตะวันออก และโรงแม่หน้อยหรือโรงช้างตกที่ตั้งอยู่ในทางทิศตะวันตก ซึ่งมีขนาดโรงเล็กกว่าประมาณหนึ่งในสี่ของโรงช้างออก ลักษณะโรงยกพื้นสูง โรงพิธีทั้งสองมีการเชื่อมโยงระหว่างโรงพิธีกับแม่หน้อยที่อยู่ในครัวและหิ้งครูหมอมที่อยู่ในห้องนอนด้วยการใช้สายสิญจน์เป็นสื่อนำวิญญาณแม่หน้อยและวิญญาณครูหมอมมาสู่โรงพิธี การแบ่งพื้นที่ภายในโรงพิธีได้กำหนดให้โรงช้างออกเป็นพื้นที่ความเชื่อของวิญญาณครูหมอมโนราฝ่ายชาย ภายในโรงพิธีฝั่งทิศใต้เป็นพื้นที่ของตาบุญ (พรานบุญ) และหลวงนาย ส่วนฝั่งทิศเหนือเป็นพื้นที่ของม่วงทอง และหม่อมรอง

และพื้นที่ภายในโรงช้างตกเป็นพื้นที่ที่ความเชื่อของวิญญาณฝ่ายหญิง ภายในโรงพิธี ผังทิศใต้เป็นพื้นที่ของเตาและแม่หน้อย ผังทิศเหนือเป็นพื้นที่ ของครุหมอแม่ทาน ส่วนบริเวณด้านล่างของโรงแม่หน้อยเป็นพื้นที่ของพระภูมิเจ้าที่ดังนั้นการจัดวาง เครื่องบูชาจึงมีการแบ่งตามทิศทางในโรงพิธีที่วิญญาณครุหมอโนราและแม่หน้อยสถิตอยู่

ผู้ประกอบพิธีโนราโรงครู ยังกำหนดบทบาทหน้าที่และอำนาจเหนือพื้นที่ให้กับ ร่างทรงว่าใครมีอำนาจแค่ไหน อย่างไร ร่างทรงทั้งหญิงและชายจึงมีอำนาจอยู่ใน ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองดังนั้น พื้นที่โรงช้างออกจึงเป็นพื้นที่ของร่างทรงวิญญาณ ครุหมอโนราฝ่ายชาย มีนายโรงและนายหมูนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในโรงพิธีที่ทุกคน ต้องเชื่อฟัง ส่วนโรงช้างตกเป็นพื้นที่ของร่างทรงแม่หน้อยที่ต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น ผู้ที่เป็นร่างทรงแม่หน้อยจะต้องอยู่ในเครือญาติ หรือคนที่เคยเป็นร่างทรงแม่หน้อยมาก่อน อย่างไรก็ตาม แม้อาจเหมือนว่าอำนาจในการครอบครองพื้นที่ หรือการตัดสินใจใน การเป็นผู้นำในโรงแม่หน้อยเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับผู้หญิง แต่ความเป็นจริงแล้วอำนาจ ในการครอบครองพื้นที่พิธีกรรมสูงสุดยังขึ้นอยู่กับผู้ชาย เนื่องจากความเชื่อที่นับถือ ผู้ชายเป็นใหญ่และการยอมรับให้ผู้ชายทำหน้าที่ในการทำพิธีแก้สัญญาหรือพิธีตัด เหมราย ซึ่งเป็นพิธีที่แสดงว่าสัญญาระหว่างลูกหลานและวิญญาณบรรพบุรุษที่ได้บนบาน ไว้ได้ขาดกันแล้ว ผู้ชายที่เป็นนายหมูนหรือโนราใหญ่จะใช้มีดหมอตัดสิ่งต่าง ๆ ในโรง แม่หน้อยและโรงโนรา เช่น เครื่องบูชา เชือกผูกพาดาน และห่อเหมรายสะท้อนให้เห็น การยอมรับให้ผู้ชายทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ ที่ทุกคนในครอบครัวยอมรับและปฏิบัติตาม

3) อำนาจผู้หญิงในการสืบทอดแม่หน้อย คนแต่ละสายตระกูลได้กำหนดให้ผู้หญิง ที่อยู่ในสถานภาพความเป็นแม่ที่จะส่งมอบแม่หน้อยได้เมื่อลูกสาวออกเรือนและมีบุตร ภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้จากการปฏิบัติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม และการสืบทอดแม่หน้อยร่วมกันเป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ผ่านการสืบทอดแม่หน้อย ประกอบด้วยการส่งมอบแม่หน้อยและวิธีการสืบทอด แม่หน้อยผู้ที่มีอำนาจในการส่งมอบแม่หน้อยจะต้องผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพความ เป็นแม่ส่งมอบแม่หน้อยให้ลูกสาวที่ออกเรือน เมื่อลูกสาวมีบุตร แม่จะเป็นผู้ตั้งสอ บแม่หน้อยให้ที่บ้านของลูกสาวทุกคน ขณะที่บางครอบครัวเกิดจากผู้เป็นแม่ยอมรับ ให้ผู้อาวุโสที่อยู่ในครอบครัวและเครือญาติเป็นผู้ส่งมอบแม่หน้อยให้ลูกสาวแทนตน

หรือผู้เป็นแม่เสียชีวิตก่อนวันที่ลูกสาวออกรเรือนและมีบุตร ผู้อาวุโสจะเป็นผู้ทำหน้าที่นี้แทนแม่เช่นกัน เช่น สายตระกูลเจริญรูปที่มีการสืบทอดความเชื่อแม่หุ้ยมาแล้ว ไม่ต่ำกว่าสี่รุ่น ลูกสาวที่แต่งงานและแยกบ้านเรือนไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ก็ได้ นำความเชื่อที่ผู้เป็นแม่ส่งมอบนี้ไปด้วย (ดังภาพที่ 4) การส่งมอบแม่หุ้ยของผู้เป็นแม่จึงสื่อความหมายถึงลูกสาวได้ก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบ และสามารถพึ่งตนเองได้ดังคำบอกเล่าของ เข็ม เจริญรูป อายุ 78 ปี ว่า “พอเวลามีลูกเรามีเรือนแล้ว มีผัวมีเมียแล้ว เมื่อเกิดลูกหญิง คนชายทำเรือนอยู่เอง ต้องดับไปไว้แล้ว นั่นแหละ มีลูกมีผัวแล้ว ปลูกบ้านแล้วไปอยู่ ถ้าไม่มีที่อยู่ไม่ต้องดับ แต่ถ้าไม่มีไม่ต้องดับ ต้องไปเอาจากพ่อแม่แล้วไปบอกว่าทำให้กินเหมือนอย่างว่า” เข็ม เจริญรูป (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.)

ภาพที่ 4 ผังการสืบทอดแม่หุ้ยของตระกูลเจริญรูป

วิธีการสืบทอดแม่พันธุ์ พื้นที่ครัวถูกจัดสรรให้เป็นพื้นที่ตั้งแม่พันธุ์ จนนำไปสู่พื้นที่การส่งมอบแม่พันธุ์ไปสู่พื้นที่ใหม่ การสืบทอดจึงเป็นบทบาทของผู้ส่งและผู้รับ ผู้รับมอบหรือลูกสาวจะเป็นผู้เตรียมเครื่องบูชา ได้แก่ สอบหมก เทียนเหลือง (เตตา) เทียนแดง (แม่พันธุ์) และหมากพลู ด้วยตนเอง ในวันที่ส่งมอบผู้ส่งคือผู้เป็นแม่จะนำหมากพลูที่อยู่ในสอบเดิมใส่ในสอบใหม่ให้ลูกสาว พร้อมกับบอกกล่าวแม่พันธุ์ให้ไปช่วยคุ้มครองรักษา เชื่อว่าหมากพลู คือ การพาแม่พันธุ์ก้าวข้ามจากพื้นที่เดิมไปสู่พื้นที่แห่งใหม่ แต่พื้นที่เดิมหรือสอบเดิมของผู้เป็นแม่ต้องยังคงไว้ในตำแหน่งเดิมเพื่อให้เป็นที่พักเมื่อเวลาแม่พันธุ์มาดูแลและคุ้มครอง ดังคำบอกเล่าของ สาย ขวัญเมือง อายุ 89 ปี เล่าว่า “พอลูกสาวมีครอบครัว แม่ก็ให้ไป เชี่ยหมากเชี่ยไห่ ออกชื่อให้ไปอยู่กับลูกสาว เหมือนแม่แก่แล้ว รุนทวดก็ทำแบบนี้แหละ พอให้กิน เขาถ่ายทอดไปในรุ่นเขาถ่ายทอดให้ลูกสาว ผู้ชายก็มีมั่งที่นับถือ แต่ไม่ค่อยอิถิอ ผู้ชายส่วนมากเขาถือครูหมอ” (สาย ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558.)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย คุณค่า และภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงในสังคมคนใต้ ผ่านความเชื่อแม่พันธุ์ พบประเด็นสำคัญ ดังนี้ ประการแรก การให้ความหมายแม่พันธุ์ของคนบ้านหน้าเขา บ้านทุ่งสมอ และบ้านหนองแก้ว มีความหมายหลายมุมมอง มุมมองแรก การจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเครือญาติหรือการจัดระบบอาวุโส ถูกสร้างขึ้นภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์ตามข้อตกลงของคนในแต่ละสายตระกูล ทั้งในด้านหลักปฏิบัติในการจัดลำดับการตั้งแม่พันธุ์ พื้นที่การตั้งและการถือครองแม่พันธุ์ มุมมองที่สอง กฎเกณฑ์ในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ที่เตตาผู้เป็นพี่ต้องได้รับการยกย่อง และมีสิทธิ์แสดงอำนาจในการเป็นผู้นำเหนือกว่าแม่พันธุ์ผู้เป็นน้องที่ต้องแสดงความอ่อนน้อม ต้องเชื่อ ต้องฟัง และต้องปฏิบัติตามผู้อาวุโส และมุมมองที่สาม การแสดงอำนาจผ่านพื้นที่ของแม่พันธุ์ภายในบ้าน พื้นที่ครัวเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกอำนาจของผู้หญิง ซึ่งคนในครอบครัวยอมรับ และมีการปฏิบัติตามความเชื่อร่วมกัน ประการที่สอง คุณค่าจากการปฏิบัติตามความเชื่อ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในสายตระกูลของตนเอง การเคารพ

ผู้อาวุโส การยอมรับในการอยู่ร่วมกัน และการทำตามจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิม และประเด็นที่สาม ภาพสะท้อนอำนาจของผู้หญิงได้ ทั้งในด้านหลักปฏิบัติการตั้งแม่หน่วย พิธีกรรม และการสืบทอดแม่หน่วย ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และความมั่นคงทางใจ การส่งมอบแม่หน่วยของผู้เป็นแม่จึงเปรียบเสมือนลูกสาวได้ก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบ และสามารถพึ่งตนเองได้

บทสรุป

บทความเรื่อง แม่หน่วย : ความหมาย คุณค่า และภาพสะท้อนอำนาจของผู้หญิงได้พบประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก บทบาททางเพศในครอบครัวและเครือญาติ และประเด็นที่สอง ความเข้มแข็งของระบบอาวุโสภายในครอบครัวและเครือญาติในสังคมคนใต้ ดังนี้

ประเด็นแรก บทบาททางเพศในครอบครัวและเครือญาติ ในครอบครัวของสังคมไทย ชายและหญิงต่างมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง ผู้เป็นพ่อเน้นถูกกำหนดให้เป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดภายในบ้าน ส่วนผู้เป็นแม่ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ดูแลคนในครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรแต่ในสังคมคนใต้ผ่านความเชื่อแม่หน่วย สะท้อนให้เห็นว่าคนใต้ยอมรับและให้ผู้หญิงหรือภรรยา มีอำนาจในการครอบครองหรือเป็นใหญ่อยู่ในพื้นที่ครัว ผู้หญิงจึงมีอำนาจกำหนดกฎเกณฑ์พื้นที่การตั้งแม่หน่วยการเป็นผู้นำในพิธีกรรม และการส่งต่อแม่หน่วยจากรุ่นสู่รุ่น จึงเป็นอำนาจผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพความเป็นแม่ที่เป็นผู้ส่งมอบแม่หน่วยให้กับลูกสาวทุกคนของครอบครัว

ประเด็นที่สอง ความเข้มแข็งของระบบอาวุโสภายในครอบครัวและเครือญาติในสังคมคนใต้ สะท้อนให้เห็นจากกฎเกณฑ์ในการจัดวางความสัมพันธ์แม่หน่วยภายในบ้าน ที่มีการกำหนดการจัดลำดับการตั้งสอบตามความอาวุโส โดยแบ่งพื้นที่ให้ด้านบนเป็นที่สถิตของเทดาผู้เป็นพี่ให้สูงกว่าสอบด้านล่างซึ่งเป็นที่สถิตของแม่หน่วยผู้เป็นน้อง เปรียบเสมือนเทดาผู้เป็นพี่ต้องได้รับการยกย่อง และมีสิทธิ์แสดงอำนาจในการเป็นผู้นำเหนือกว่าแม่หน่วยผู้เป็นน้องที่ต้องแสดงความอ่อนน้อมต่อผู้อาวุโส ก่อให้ความสามัคคีภายในครอบครัวและเครือญาติ ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และ

ชุมชนเกิดความเป็นปึกแผ่น ความเชื่อดังกล่าวเปรียบเสมือนภาพสะท้อนอำนาจผู้หญิงผ่านความเชื่อแม่พันธุ์ที่มีความสำคัญ และเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยเก็บรักษา และถ่ายทอดความรู้ที่ตกทอดกันมาในสายตระกูลต่าง ๆ วิธีหนึ่ง ที่ครอบคลุมในแต่ละสายตระกูลต่าง ๆ ไม่ให้ความเชื่อแม่พันธุ์ขาดช่วงหรือหายไปจากชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพีไล เลิศวิชา. (2539). **ทิศทางวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยันต์ วรรณะภูติ. (2549). “คนเมือง : ตัวตนการผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง,” **อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อัน**. (33 - 73). กรุงเทพฯ : มติชน.
- ชัยันต์ วรรณะภูติ. (2549). คนเมือง : ตัวตนการผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง, ใน **อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อัน**, 33 - 73. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ชาญณรงค์ เทียงธรรม. (2542). จังหวัดนครศรีธรรมราช, ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 8**, 3598 – 3616. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2550). **เล่าเรื่องเมืองใต้**. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์.
- พิชัย แก้วขาว และบุญเลิศ จันทระ. (2550). **วัฒนธรรมศาสตราวุธภาคใต้**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2542). ภาคครู, ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 1**, 382 – 38. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- รัตนา ไตสกุล. (2548). **มโนทัศน์เรื่องอำนาจ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- วิทยา บุชบงค์. (2557). ฝึ : ภาพสะท้อนความเชื่อชาวบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลา, **มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**. 5(1), 114 – 127.

เวียน ชนะกุล. (2542). แม่น้ : ฝัน, ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 13**, 6186 – 6187. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2540). **โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุรางค์ จันทวานิช. (2554). **ทฤษฎีสังคมวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2553). อำนาจ, ใน **แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 3), 209- 215. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Lefebvre, H. (1991). **The production of space**. (Donald Nicholson-Smith, Translator). Massachusetts : Blackwell.

Metzo, K. (2008). Sacred Landscape, Healing Landscape : “Taking the Waters” In Tunka Valley, Russia, **Sibirica**. 7(1), 51 - 72.

Sheldrake, P. (2001). **Spaces for the sacred : place, memory, and identity**. Maryland : The Johns Hopkins University Press

บุคลากร

แซม ช่างคิด (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2558.

ถวิล ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558.

ยูร ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.

สาย ขวัญเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ
บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558.

สิทธิพร อ่ำลอย (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ
บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.

ไสว อินทร์ทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านทุ่งสมอ
บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558.

เหิม เจริญรูป (ผู้ให้สัมภาษณ์). สุชีรา ผ่องใส (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านหนองแก้ว
บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งสัง อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559.